

روند به کارگیری روش‌های پژوهش در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال (۱۳۷۱-۱۳۸۴)

دکتر نشانه پاکدامن^۱

چکیده

هدف از تحقیق حاضر بررسی روش‌های تحقیق به کاررفته در پایان‌نامه‌های دانشجویان کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال بوده است. روش تحقیق حاضر تحلیل محتوی و کتاب‌سنجی است. یافته‌های پژوهش که مربوط به ۱۹۲ پایان‌نامه دفاع شده با فراوانی ۲۴۳ روش پژوهش به کاررفته در فاصله بین سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۸۴ است بیانگر این است که بیشترین روش مورد استفاده دانشجویان از بین ۱۱ روش تحقیقی به کاررفته، روش پیمایشی با فراوانی نسبی ۶۶/۶ درصد بوده است. و این در حالی است که استفاده از چهار روش تحقیق میدانی و تاریخی و تجربی و کتاب‌سنجی رویهم‌فقط در ۲/۵ درصد پایان‌نامه‌ها به کار گرفته شده و لازم به ذکر است که در دوره‌های مختلف و به طور پراکنده از سایر روش‌ها نیز استفاده شده است که بلا استثنا یکی از روش‌های مورد استفاده در پایان‌نامه‌ها روش پیمایشی بوده است. یافته‌های حاضر بیانگر آن است که روش پیمایشی بیش از سایر روش‌ها مورد استفاده دانشجویان قرار گرفته است.

کلید واژه‌ها: روش پژوهش، روش‌شناسی تحقیق، پایان‌نامه‌ها، دوره تحصیلات تکمیلی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

مقدمه

در اجرا و شکل‌گیری فرآیند تحقیق نقش به‌سزایی را بازی می‌کند، مشخص می‌گردد. به عبارت دیگر مطالعه روش‌شناسی پژوهش به ما نشان می‌دهد که در هر دوره از زمان از چه روش‌هایی استفاده شده و روند فراز و فرود آن چگونه بوده است.

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال در سال ۱۳۶۵ و رشته کتابداری در مقطع کارشناسی ارشد در سال ۱۳۶۹ تاسیس گردید و نظریه اینکه دانشجویان کارشناسی ارشد به منظور فارغ‌التحصیل شدن ملزم به اجرای پژوهش در قالب پایان‌نامه می‌باشند انتخاب روش تحقیق و روند آن از سوی دانشجویان بسیار حائز اهمیت است، چرا که در واقع نشان‌دهنده تمایل و عدم تمایل دانشجویان در انتخاب یک روش تحقیقی است و همچنین نشان می‌دهد بیشتر پایان‌نامه‌های دانشجویان با استفاده از چه روش

یکی از مهمترین مسائلی که امروزه نه تنها در دنیای کتابداری و اطلاع‌رسانی بلکه در سایر علوم مطرح می‌باشد مسئله پژوهش و تحقیق است در اجرای یک تحقیق پس از انتخاب موضوع و تعیین اهداف، مهمترین و حساس‌ترین کار انتخاب روش تحقیق یعنی راه رسیدن به اهداف تحقیق است.

بنابراین با بررسی کمیت و کیفیت پژوهش‌های انجام شده ویژگی را که هر پژوهش خوب باید بر پایه آن استوار گردد از جمله ضرورت سروکار داشتن با واقعیت‌ها و معانی، تحلیل و تفسیری که هر پژوهشگر از نتایج مطالعه خود به عمل می‌آورد و از همه مهمتر روش‌شناسی پژوهش که

^۱ - عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

هدف کلی پژوهش

هدف کلی پژوهش حاضر بررسی روند به کارگیری روش های پژوهش در پایان نامه های کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال از سال ۱۳۷۱ تا پایان سال ۱۳۸۴ می باشد.

روش پژوهش

ابتدا اطلاعات مربوطه از یکایک پایان نامه های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال استخراج گردید. پس از آن با استفاده از روش تحلیل محتوی، روش های تحقیق به کار گرفته شده در پایان نامه ها مورد بررسی قرار گرفت، سپس با استفاده از روش تحلیل و محتوی کتاب سنجی اطلاعات استخراج شده مورد مقایسه و محاسبه قرار گرفت. همچنین از نمودارهای موجود در نرم افزار اکسل^۱ برای نمایش منحنی تغییرات استفاده شد.

جامعه پژوهش

جامعه مورد مطالعه، ۱۹۲ پایان نامه متعلق به دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال طی سال های ۱۳۷۱-۱۳۸۴ می باشد.

پرسش های اساسی

- ۱- گرایش کلی پایان نامه ها از لحاظ به کارگیری روش های تحقیق چیست؟
- ۲- سیر تحول روش های به کاررفته در پایان نامه ها در طول مدت موردبررسی چگونه بوده است؟
- ۳- آغاز ورود هرروش جدید به حوزه پایان نامه ها چه زمانی بوده است؟

پیشینه پژوهش در ایران

مطالعات انجام شده توسط اکرمی (۱۳۷۱) که به ارزیابی پایان نامه های کارشناسی ارشد کتابداری از نظر کاربرد روش های تحقیق در آن ها از سال ۱۳۵۵-۱۳۷۰ درسه دانشگاه تهران، شیراز و علوم پزشکی ایران پرداخته، نشان می دهد که در ۸۰ درصد پایان نامه ها از روش توصیفی سه درصد استنادی ۱۲ درصد تاریخی و پنج

تحقیقی به انجام رسیده است. و نیز مشخص می گردد در چه زمانی استفاده از برخی از روش ها دچار افول و در چه زمانی به اوج خود رسیده است.

به عبارت دیگر با بررسی روند به کارگیری روش های پژوهش در پایان نامه های کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال در طی سال های ۱۳۷۱ الی ۱۳۸۴ مشخص می شود که چه روش هایی در تحقیقات غلبه داشته و به تبع آن چه موضوع هایی بیشتر مورد توجه قرار گرفته است.

بیان مسئله :

اجرای پژوهش در قالب پایان نامه و به منظور فارغ التحصیل شدن دانشجویان کارشناسی ارشد از ضروریات است بنابراین روش شناسی پژوهش در اجرا و شکل گیری فرآیند تحقیق امری اجتناب ناپذیر است. مطالعاتی که در خصوص روش شناسی تحقیق در طی سال های گذشته صورت گرفته نشان می دهد که در اکثر پایان نامه ها گرایش به سمت استفاده از روش پیمایشی و کتابخانه ای بوده و سایر روش های تحقیق نظیر پژوهش تجربی که به بررسی روابط علی پدیده ها می پردازد، متاسفانه در پژوهش های کتابداری کمتر به چشم می خورد. نظر به اهمیت به کارگیری سایر روش های تحقیق در پایان نامه های دانشجویان و بررسی میزان افت و افول سایر روش ها تحقیقی تحت عنوان بررسی روند به کارگیری روش های پژوهش در پایان نامه های کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال در طی سال های ۱۳۷۱-۱۳۸۴ صورت گرفته است تا مشخص شود که چه روش هایی در تحقیقات غلبه داشته و علت اینکه سایر روش ها مورد بی توجهی قرار گرفته اند چه بوده است. این امر سبب می شود که از تکرار پذیری روش ها در انجام تحقیقات و دید یک جانبه نسبت به روش های تحقیق به کار گرفته شده جلوگیری شود و همچنین سبب می شود که تنوع در تحقیقات بوجود آید و این امر لازمه یک کشور پیشرفته است که بتوان انواع و اقسام روش ها را در تحقیقات مختلف اعمال کرد. گرایش به یک روش سبب می شود که عملاً "بعضی از موضوعات که می توانند تحولی را در جامعه به همراه داشته باشند، نادیده گرفته شوند.

رشته علوم تغذیه از روش‌های تحلیلی و تجربی به یک میزان و در رشته علوم بهداشتی در تغذیه از روش تحلیلی بیش از روش تجربی استفاده شده است.

حری و محسن زاده (۱۳۸۱) نیز روند به کارگیری روش‌های پژوهش در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران را در طی سالهای (۱۳۴۸-۱۳۷۸) مورد مطالعه قرار داده است. نتایج حاصل از این بررسی نشان می‌دهد که در میان ۴۳۶ پایان‌نامه دفاع شده بیشترین سهم از نه روش به کاررفته متعلق به روش کتابخانه‌ای (با ۴۲/۹ درصد) و پیمایشی (با ۳۷/۱۱ درصد) بوده است.

پیشینه پژوهش در خارج از کشور

درمقیاس جهانی نیز مطالعاتی درخصوص روش‌شناسی تحقیق در رشته‌های مختلف صورت گرفته که برخی از آن‌ها در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته‌اند. نظیر ساپین ام. آر^۱ (۱۹۹۰) که پایان‌نامه‌های دکتری در علوم پرستاری را در فاصله سال‌های ۱۹۸۷-۱۹۸۲ بر اساس منابع و ماخذ، متدولوژی و روش‌شناسی تحقیق مورد بررسی قرار داده است، داده‌ها با استفاده از تجزیه و تحلیل محتوا و با استفاده از لیست موضوعی پایان‌نامه‌ها جمع‌آوری شده بود. و در اکثر پایان‌نامه‌ها از روش پیمایشی توصیفی و برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده شده بود و همچنین داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از روش کمی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته بود. و قابل ذکر اینکه فقط در دو مورد از شیوه کیفی استفاده شده بود.

کافارلا^۲ (۱۹۹۹) در بررسی خود ۲۶۸۹ پایان‌نامه مربوط به رشته تکنولوژی آموزشی را با روش تجزیه و تحلیل محتوا در فاصله سال‌های ۱۹۷۷ تا ۱۹۹۸ مورد بررسی قرار داد. در پایان‌نامه‌های مورد بررسی وی، عمدتاً موضوعاتی مربوط به کامپیوتر، تکامل، توسعه آموزشی، طراحی سیستم‌ها، شبیه‌سازی و بازیابی، ویدیو و تلویزیون مورد بحث قرار گرفته بود. روند روش‌شناسی تحقیق در بررسی وی نشانگر کاهش تعداد مطالعات تطبیقی و تجربی و افزایش تعداد مطالعات کیفی بود. بر

درصد از روش موردی، استفاده شده است و ۳۷/۳۸ درصد پایان‌نامه‌ها ترجمه و گردآوری است. این تحقیق همچنین نشان می‌دهد که تنها ۲۱ پایان‌نامه از ۲۱۴ پایان‌نامه به طور کامل دارای معیارهای یک تحقیق علمی بوده‌اند.

کیان مهر (۱۳۷۶) بررسی روند موضوعی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های مستقر در تهران طی سال‌های ۱۳۶۶ لغایت ۱۳۷۵، انجام داده است که نتایج زیر حاصل بررسی‌های او است: از ۲۸۶ عنوان پایان‌نامه مورد بررسی ۱۲۷ عنوان متعلق به دانشگاه تهران، ۹۳ عنوان مربوط به دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۳۸ عنوان مربوط به دانشگاه آزاد اسلامی و ۲۸ عنوان متعلق به دانشگاه تربیت مدرس بوده است و بیشترین تعداد پایان‌نامه با ۱۶/۸ درصد مربوط به گروه موضوعی سازماندهی ذخیره و بازیابی اطلاعات بوده، بعد از آن انواع کتابخانه‌ها با ۱۱/۵ درصد در مکان بعدی قرار داشت و از لحاظ روش تحقیق نیز بیشترین درصد مربوط به روش توصیفی با ۷۹/۴ درصد بوده است.

پادیار (۱۳۸۰) به بررسی پراکندگی پایان‌نامه‌های تحصیلی حسابداری با تاکید بر الگوهای موجود و کاربرد روش‌های تحقیق در آن‌ها پرداخته است. نتایج حاصل از این بررسی نشان می‌دهد که در ۹۵ درصد از پایان‌نامه‌های موجود از روش‌های تحقیقی غیر تجربی استفاده شده است.

خداامردی (۱۳۸۰) بابررسی تحلیلی رساله‌های کارشناسی ارشد حسابداری در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز به این نتیجه رسیده است که بیشترین روش تحقیق به کار رفته روش‌های تحقیق پیمایشی توصیفی، علی و همبستگی بوده است.

پورثانی (۱۳۸۰) در تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته‌های علوم تغذیه و علوم بهداشتی در تغذیه در دانشگاه‌های علوم پزشکی شهید بهشتی و تهران و مقایسه آن‌ها از نظر پرداختن به اولویت‌های پژوهشی در زمینه تغذیه، پس از بررسی ۲۴۶ عنوان پایان‌نامه به این نتایج دست یافت. اکثر پایان‌نامه‌ها از نوع کاربردی و فقط دو پایان‌نامه در رشته علوم تغذیه از نوع بنیادی بوده است، در هر دو رشته از روش پیمایشی توصیفی بیش از سایر روش‌ها استفاده شده است و در

¹ Sapin MR

² Caffarella

از روش های کمی و کیفی منجر به نتیجه گیری بهتر و کامل تری می گردد. لذا در بررسی آنان از روش های کمی و کیفی برای تجزیه و تحلیل پایان نامه ها استفاده شده بود نتایج نشان داد: از ۲۱۷ پایان نامه مورد بررسی ۱۵۶ مورد (۷۱/۹ درصد) مربوط به دوره فوق لیسانس و ۶۱ مورد (۲۸/۱ درصد) مربوط به دوره دکتری بود و قابل توجه این بود که در چکیده اکثر پایان نامه ها، چارچوب مشخصی برای روش شناسی تحقیق وجود نداشت و فقط در ۱۰ درصد پایان نامه ها این چارچوب مشخص شده بود

تجزیه و تحلیل داده ها

پس از بررسی پایان نامه های مذکور مشخص گردید یازده روش تحقیق در طی سال های ۱۳۷۱-۱۳۸۴ در پایان نامه ها مورد استفاده قرار گرفته است که اطلاعات کلی آن در جدول شماره یک آمده است

جدول ۱. توزیع فراوانی روش های تحقیق مورد استفاده

در پایان نامه ها

ردیف	روش تحقیق	فراوانی	فراوانی نسبی
۱	پیمایشی	۱۶۲	۶۶/۷
۲	کتابخانه ای	۲۷	۱۱/۱
۳	طراحی سیستم	۱۷	۷
۴	تحلیل استنادی	۹	۳/۷
۵	مطالعه موردی	۷	۳
۶	تحلیل محتوا	۶	۲/۵
۷	مقایسه ای	۵	۲
۸	میدانی	۳	۲
۹	تاریخی	۱	۱/۲
۱۰	تجربی	۱	۰/۴
۱۱	کتاب سنجی	۱	۰/۴
	جمع کل	۲۴۳	۱۰۰

همان طور که از جدول شماره یک برمی آید از مجموع روش های استفاده شده در پایان نامه ها، بیشترین سهم (۶۶/۶ درصد) متعلق به روش پیمایشی و بعد از آن روش کتابخانه ای با (۱۱/۱ درصد) بیشترین سهم را به خود اختصاص داده است و کمترین روش ها متعلق به روش کتاب سنجی و تجربی با (۰/۴ درصد) بوده است.

اساس مطالعات وی در اواخر دهه ۷۰ مطالعات مقایسه ای، در حدود هفت درصد تحقیقات پایان نامه ای رابه خود اختصاص داده بود و در اواخر دهه ۸۰ و اوایل دهه ۹۰ تعداد مطالعات تطبیقی به پنج درصد کاهش پیدا کرده بود و در پنج سال آخر، مطالعات تطبیقی تنها سه درصد مطالعات پایان نامه ای را به خود اختصاص داده بود. همچنین در بررسی دیگری از وی تعداد مطالعات تجربی کاهش و تعداد مطالعات کیفی افزایش داشت. نتایج حاصله از بررسی وی نشان می دهد که در اواخر دهه ۷۰ مطالعات کیفی بسیار اندکی توسط دانشجویان انجام گرفته است. ولی هم اکنون تحقیقات کیفی در پایان نامه ها، سهم عظیمی از مطالعات را به خود اختصاص داده است و بنظر می رسد تعداد آنها بیش از مطالعات تجربی باشد.

فوستر^۱ (۱۹۹۹) در مطالعه خود، تحقیقات علمی دانشجویان فارغ التحصیل در سطح دکتری در چهار رشته مهندسی صنایع، تکنولوژی صنعتی، مهندسی مکانیک و مدیریت مشاغل را مورد بررسی قرار داد وی عناوین و روش های تحقیقی را که دانشجویان در تحقیقات خود به کار برده بودند را مورد بررسی قرارداد، داده ها از چکیده نامه بین المللی پایان نامه ها جمع آوری شده بودند. در بررسی داده ها و از ۲۴۶ پایان نامه مورد بررسی مشخص شد که اکثر پایان نامه ها ماهیت توصیفی دارند. بررسی وی نشان داد که از بین ۱۶ روش تحقیق مورد استفاده، اکثر دانشجویان رشته مهندسی صنایع و اکثر دانشجویان رشته مهندسی مکانیک از روش تحقیق و توسعه و همچنین اکثر دانشجویان رشته تکنولوژی صنعتی و اکثر دانشجویان رشته مدیریت مشاغل از روش پیمایشی در پایان نامه های خود استفاده کرده اند.

مریگی^۲، گانکالوز^۳ و فریرا^۴ (۲۰۰۷) براساس یک مطالعه کتاب سنجی، پایان نامه های پرستاری منتشر شده در طی سال های ۱۹۸۱-۲۰۰۲ رابا شیوه پدیدار شناسی^۵ مورد تجزیه و تحلیل قرار دادند، روشهای مورد استفاده آنان برای تجزیه و تحلیل پایان نامه ها، توصیفی و گذشته نگر و کتاب سنجی بود و از آنجایی که استفاده توأم

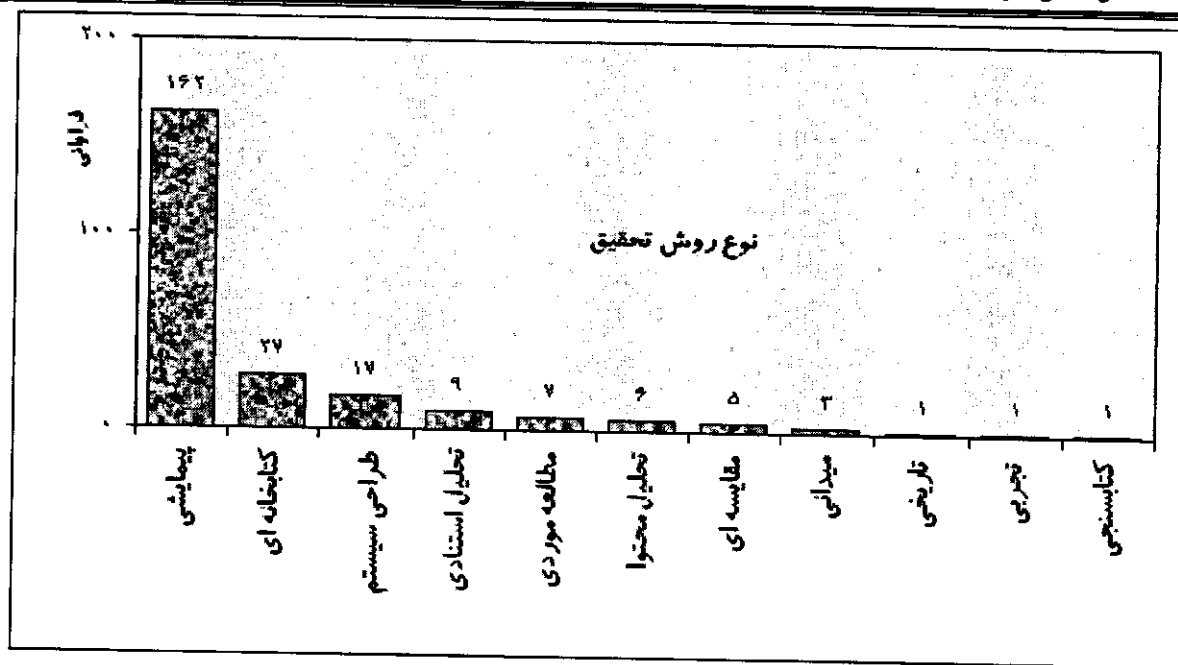
¹ Foster

² Merighi

³ Gancalves

⁴ Foster

⁵ Phenomenological

نمودار ۱. توزیع فراوانی روش‌های تحقیق مورد استفاده در پایان‌نامه‌ها

اطلاعات لازم برای مشخص شدن تعداد روش تحقیق استفاده شده و نیز فراوانی انواع روش تحقیق استفاده شده در جدول شماره دو و نمودار شماره دو آمده است.

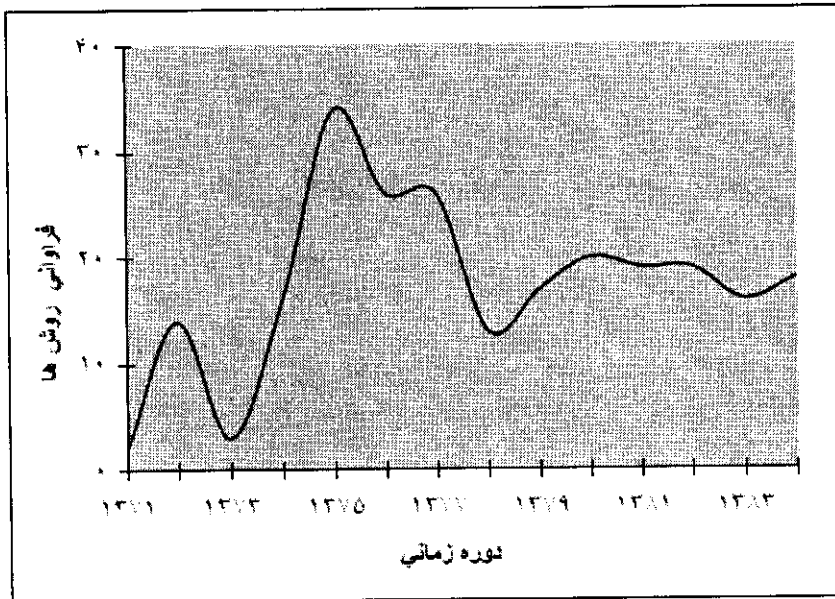
نمودار یک توزیع فراوانی روش‌های تحقیق به کار گرفته شده را در نمای کلی به ما نشان می‌دهد. همان‌طور که در جدول و نمودار شماره یک مشخص است روش پیمایشی شش برابر روش کتابخانه‌ای و تقریباً ۹/۵ برابر روش طراحی سیستم و ۱۸ برابر روش تحلیل استنادی مورد استفاده قرار گرفته است.

جدول ۲. مقایسه توزیع فراوانی روش‌های تحقیق و انواع روش تحقیق استفاده شده بر حسب هر دوره

سال	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴
فراوانی روش‌ها	۲	۱۴	۳	۱۶	۳۴	۲۶	۲۶	۱۳	۱۷	۲۰	۱۹	۱۹	۱۶	۱۸
فراوانی انواع روش‌ها	۲	۵	۳	۴	۶	۴	۷	۶	۴	۶	۴	۴	۵	۵

همچنین نمودار شماره دو نشان می‌دهد که روند به کارگیری روش‌های تحقیق تا سال ۷۵ سیر صعودی داشته و در سال ۷۶ این روند کمی کاهش می‌یابد و از آن به بعد این روند تغییر چندانی پیدا نمی‌کند. لازم بذکر است که کمترین تعداد روش تحقیق بکار گرفته شده (دو روش تحقیق) مربوط به سال ۱۳۷۱ و بیشترین روش تحقیق به کار گرفته شده (۳۴ روش تحقیق) مربوط به سال ۱۳۷۵ بوده است.

مروزی بر جدول شماره دو و نمودار شماره دو مشخص می‌کند که شروع استفاده از روش‌های تحقیق در سال ۱۳۷۱ با دو فراوانی در پایان‌نامه‌ها شروع شده و پس از آن با افزایش این روند به فراوانی ۱۴ در سال ۱۳۷۲ می‌رسد، مجدداً سیر نزولی استفاده از روش‌های تحقیق با فراوانی سه مشاهده می‌شود و پس از آن در سال ۱۳۷۴ شاهد سیر صعودی استفاده از روش‌های تحقیق هستیم. نقطه اوج استفاده از روش‌های تحقیق در سال ۱۳۷۵ با ۳۴ فراوانی بوده است.

نمودار ۲. روند توزیع فراوانی روش های تحقیق استفاده شده در هر دوره

جدول ۳. روند روش های تحقیق مورد استفاده در پایان نامه ها

دوره زمانی / روش	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	جمع کل
پیمایشی	۱	۷	۱	۱۱	۲۲	۲۲	۱۸	۷	۱۰	۱۴	۱۲	۱۴	۱۱	۱۲	۱۶۲
کتابخانه ای	-	۲	۱	۳	۵	-	۱	۲	۴	۲	۵	-	۱	۱	۲۷
طراحی سیستم	-	۳	۱	۱	۴	۱	-	۱	-	۱	۱	۲	۱	۱	۱۷
تحلیل استنادی	-	-	-	-	-	۲	۱	-	۱	۱	-	۲	-	۲	۹
مطالعه موردی	-	۱	-	۱	-	-	۱	-	-	۱	۱	-	۲	-	۷
تحلیل محتوا	-	-	-	-	۱	۱	۱	۱	۲	-	-	-	-	-	۶
مقایسه ای	-	-	-	-	-	-	۲	۱	-	۱	-	-	۱	-	۵
میدانی	۱	۱	-	-	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	۲	۵
تاریخی	-	-	-	-	۱	-	۲	-	-	-	-	-	-	-	۳
تجربی	-	-	-	-	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	-	۱
کتاب سنجی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	-	-	۱
جمع کل	۲	۱۴	۳	۱۶	۳۴	۲۶	۲۶	۱۳	۱۷	۲۰	۱۹	۱۹	۱۶	۱۸	۲۴۳

۱- روش پیمایشی

این روش تحقیق بیشترین روشی است که در مطالعه حاضر از طرف دانشجویان مورد استفاده قرار گرفته است. اطلاعات تکمیلی در جدول شماره چهار و نمودار شماره سه آورده شده است.

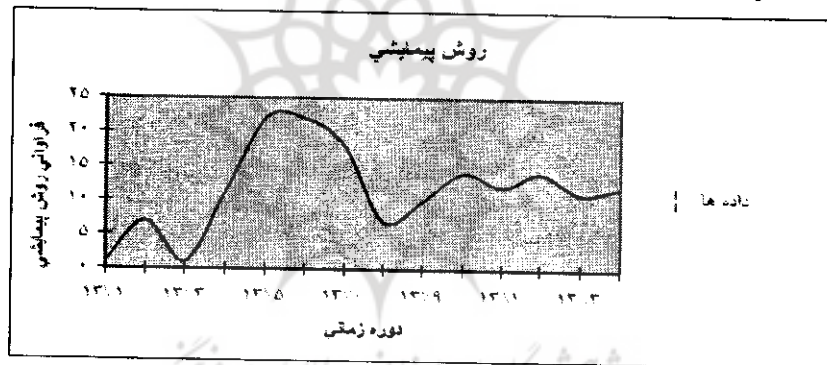
با مروری بر جدول شماره سه اطلاعات کاملی از تعداد و نوع روشهای تحقیق بکار گرفته شده در هر سال و نیز روند آن طی سالهای ۷۱ تا ۸۴ بدست می آید که به تفکیک توضیحات آن در ذیل به همراه نمودارهای آن آمده است.

جدول ۴. توزیع فراوانی نسبی روش پیمایشی در هر دوره (اعشار مربوط به قسمت درصد تا یک رقم صحیح گرد شده است)

دوره	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	جمع کل
فراوانی روش پیمایشی	۱	۷	۱	۱۱	۲۲	۲۲	۱۸	۷	۱۰	۱۴	۱۲	۱۴	۱۱	۱۲	۱۶۲
فراوانی کل روشها	۲	۱۴	۳	۱۶	۳۴	۲۶	۲۶	۱۳	۱۷	۲۰	۱۹	۱۹	۱۶	۱۸	۲۴۳
فراوانی نسبی روش پیمایشی در هر دوره (میانگین=۶۲)	۵۰	۵۰	۳۳	۶۹	۶۵	۸۵	۶۹	۵۴	۵۹	۷۰	۶۳	۷۴	۶۹	۶۷	۶۷

در کل روش پیمایشی ۶۶/۴ درصد از کل روش ها را به خود اختصاص داده است همچنین نمودار شماره سه نشان می دهد که روند روش پیمایشی تا سال ۷۵ سیر صعودی داشته و تا سال ۷۶ این روند ادامه داشته و از آن به بعد شاهد زوال این روش پژوهشی هستیم که به هفت فراوانی تنزل پیدا می کند. البته کمترین فراوانی در طی سال های ۷۱ و ۷۳ به میزان یک فراوانی متعلق به هر یک از دو سال می باشد.

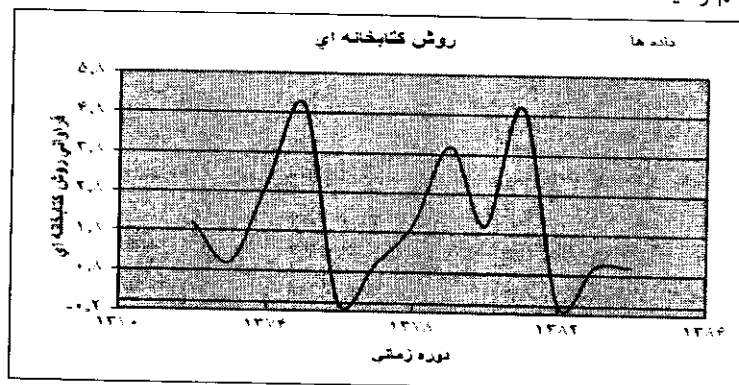
مروری بر جدول شماره چهار و نمودار شماره سه و ۱- ۴ مشخص می سازد که این روش پژوهشی در سال ۱۳۷۱ با یک فراوانی در پایان نامه های این دانشگاه آغاز شده است و پس از آن با افزایش این روند به فراوانی هفت در سال ۱۳۷۲ می رسد، مجدداً سیر نزولی در این روش (با فراوانی یک) مشاهده می شود و پس از آن در سال ۱۳۷۴ شاهد سیر صعودی استفاده از این روش پژوهشی هستیم. نقاط اوج به کارگیری این روش سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۷۶ هر یک با ۲۲ فراوانی بوده است.

نمودار ۳. روند به کارگیری روش پیمایشی از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۸۴

۲- روش کتابخانه ای
روند به کارگیری روش کتابخانه ای در نمودار شماره چهار آمده است.

قابل توجه است که به طور متوسط ۶۲ درصد از روش تحقیق پیمایشی در پایان نامه ها استفاده شده است که این میزان هیچگاه کمتر از ۳۳ درصد نشده و این رقم در سال ۱۳۷۶ به ۸۵ درصد هم رسیده است.

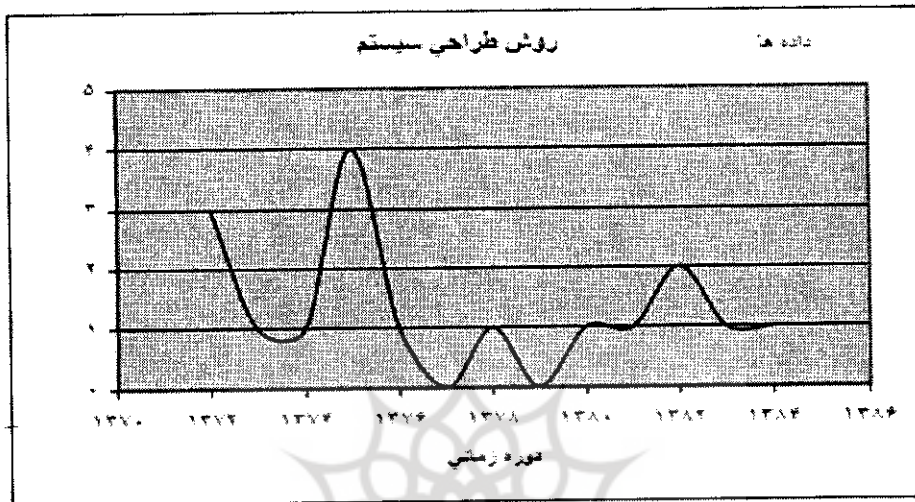
نمودار ۴. روند به کارگیری روش کتابخانه ای از سال ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۴

است. در کل روش کتابخانه ای ۱۱/۱ درصد از کل روش ها را به خود اختصاص داده است.

۳- روش طراحی سیستم

روند به کار گیری روش طراحی سیستم در نمودار شماره پنج آمده است.

استفاده از این روش پژوهشی در سال ۱۳۷۲ با دو فراوانی در پایان نامه های این دانشگاه آغاز شده است و پس از آن با کاهش این روند به فراوانی یک در سال ۱۳۷۳ می رسد، مجدداً سیر صعودی در این روش (با فراوانی پنج) مشاهده می شود و پس از آن در سال ۱۳۷۶ شاهد زوال این روش پژوهشی هستیم نقطه اوج به کارگیری این روش سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۱ هریک با پنج فراوانی بوده

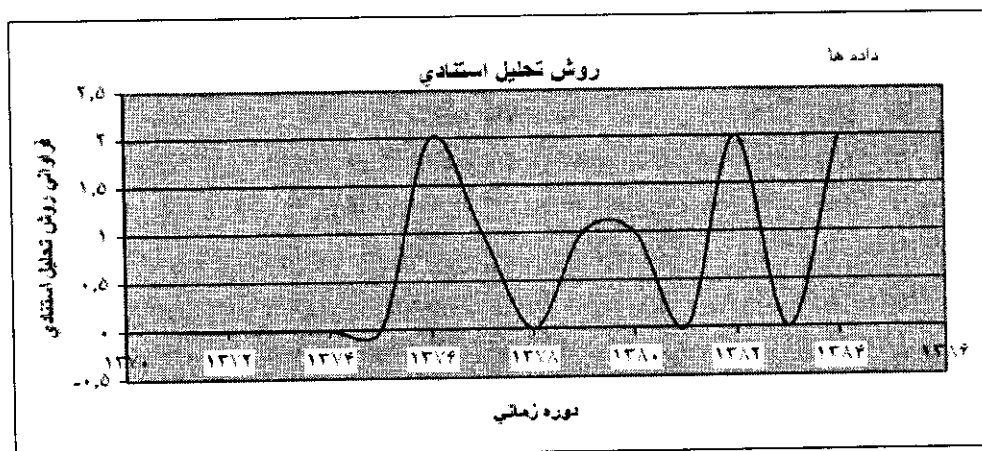
نمودار ۵. روند به کارگیری روش طراحی سیستم از سال ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۴

۱۳۸۴ نقطه اوج با دو عنوان فراوانی در سال ۱۳۸۲ قابل رویت می باشد. در کل این روش در هفت درصد از پایان نامه ها استفاده شده است.

۴- روش تحلیل استنادی

روند به کار گیری روش تحلیل استنادی در نمودار شماره شش آمده است.

این روش پژوهش در سال ۱۳۷۲ با سه فراوانی در پایان نامه های این دانشگاه آغاز شده است درمقطع زمانی ۱۳۷۲ تا ۱۳۷۴ شاهد زوال آن هستیم. در سال ۱۳۷۵ مجدداً چهار عنوان فراوانی در این روش مشاهده می شود و پس از آن با سیر نزولی این روند از یک به صفر درمقاطع زمانی ۱۳۷۶-۱۳۷۷ مواجه می باشیم و به صورت متوالی این روند تغییر از یک به صفر تا پایان سال ۱۳۷۹ ادامه می یابد و پس از آن درمقطع زمانی ۱۳۸۰-

نمودار ۶. روند به کارگیری روش تحلیل استنادی از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۸۴

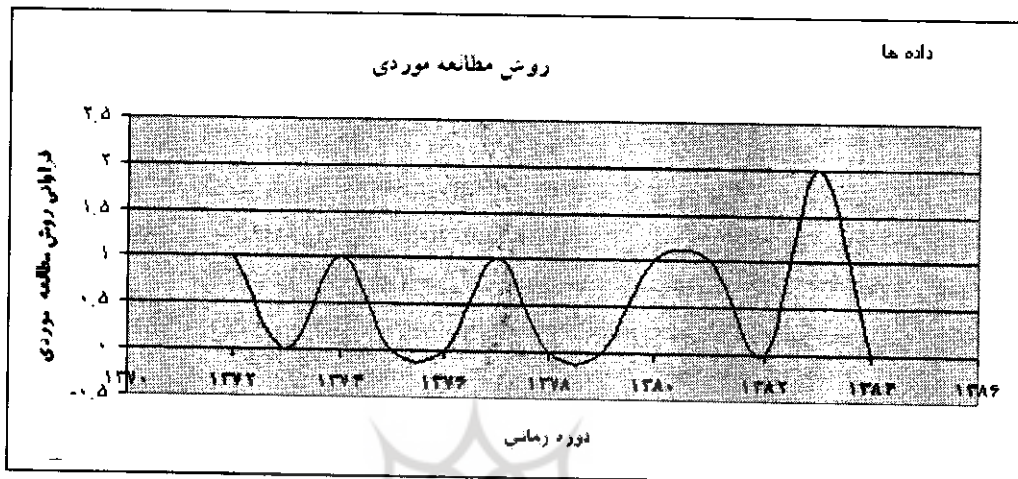

می‌باشد. در کل روش تحلیل استنادی ۳/۷ درصد از کل روش‌ها را به خود اختصاص داده است.

۵- روش مطالعه موردی

روند به کارگیری روش مطالعه موردی در نمودار شماره هفت آمده است.

این روش پژوهش در سال ۱۳۷۶ با دو فراوانی در پایان نامه‌های این دانشگاه آغاز شده است در سال ۱۳۷۸ شاهد زوال این روش پژوهشی هستیم و پس از آن تا انتهای دوره مورد بررسی سیر صعودی در این روش مشاهده می‌شود نقطه اوج استفاده از این روش در سال‌های ۱۳۷۶، ۱۳۸۲ و ۱۳۸۴ با فراوانی دو

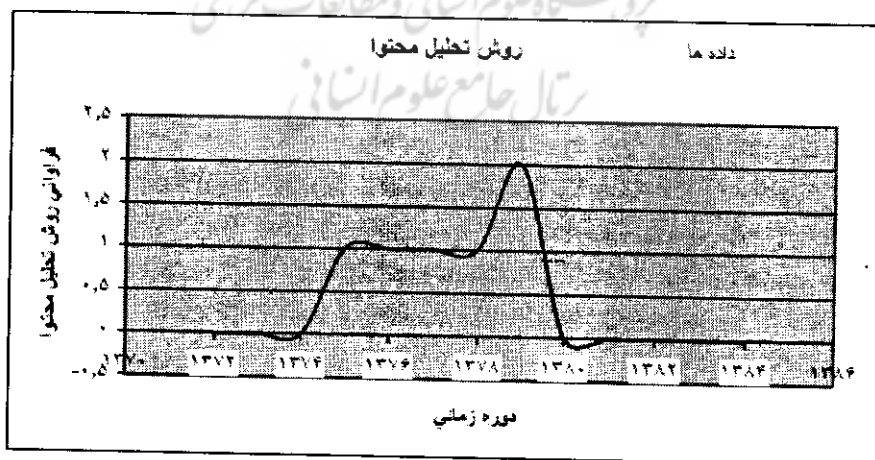
نمودار ۷. روند به کارگیری روش مطالعه موردی از سال ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۴

می‌شود. در کل روش مطالعه موردی ۳/۹ درصد از کل روش‌ها را به خود اختصاص داده است.

۶- روش تحلیل محتوا

روند به کارگیری روش تحلیل محتوا در نمودار شماره هشت آمده است.

این روش پژوهش در سال ۱۳۷۱ با یک فراوانی در پایان نامه‌های این دانشگاه آغاز شده است. در سال ۱۳۷۳ شاهد زوال آن هستیم و در سال ۱۳۷۴ مجدداً یک فراوانی در این روش مشاهده می‌شود. این روند موج تا سال ۱۳۸۲ همچنان ادامه دارد تا اینکه در سال ۱۳۸۳ نقطه اوج استفاده از این روش با دو فراوانی مشاهده

نمودار ۸. روند به کارگیری روش تحلیل محتوا از سال ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۴

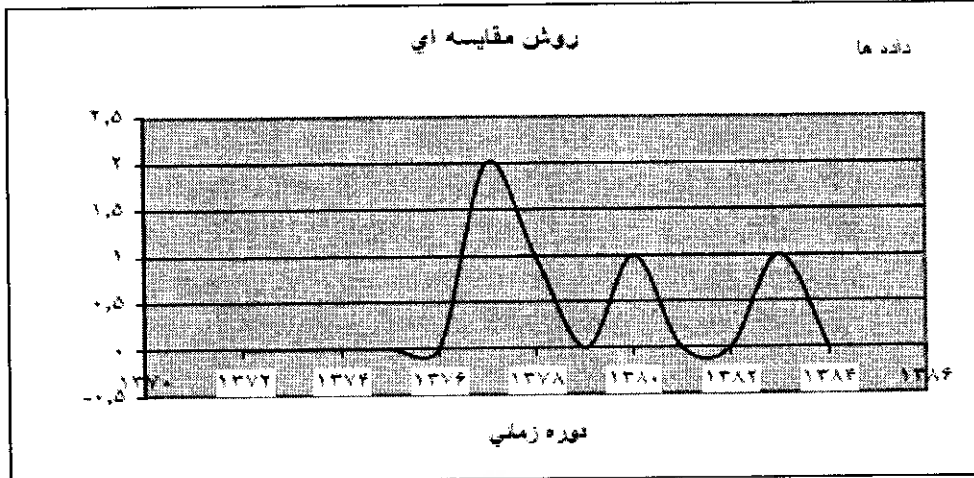
در مقاطع بعدی یعنی از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۷۸ (با یک عنوان فراوانی) همچنان روندی یکنواخت دارد و این میزان

این روش در مقطع زمانی سال ۱۳۷۵ با یک عنوان فراوانی در پایان نامه‌های این دانشگاه ظاهر شده است و

۷- روش مقایسه ای

روند به کارگیری روش مقایسه ای در نمودار شماره نه آمده است .

در سال ۷۹ (با فراوانی دو) به نقطه اوج می رسد از سال ۷۹ تا آخرین مقطع زمانی مورد بررسی یعنی سال ۱۳۸۴ شاهد زوال آن هستیم. در کل روش تحلیل محتوا ۲/۵ درصد از کل روش ها را به خود اختصاص داده است.

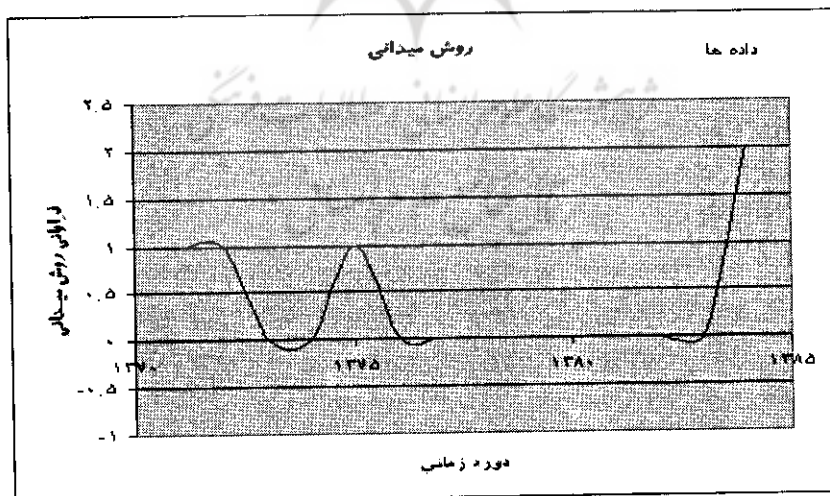
نمودار ۹. روند به کارگیری روش مقایسه ای از سال ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۴

می رسد. در کل روش مقایسه ای دو درصد از کل روش ها را به خود اختصاص داده است.

این روش پژوهش در سال ۱۳۷۷ با دو فراوانی آغاز شده است که در واقع این نقطه، نقطه اوج استفاده از این روش در طی سال های مورد بررسی است و پس از آن تا انتهای دوره مورد بررسی با نوساناتی ناچیز حرکتی تقریباً یکنواخت داشته است و این فراوانی در سال ۱۳۸۴ به صفر

۸- روش میدانی

روند به کارگیری روش میدانی در نمودار شماره ده آمده است .

نمودار ۱۰. روند به کارگیری روش میدانی از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۸۴

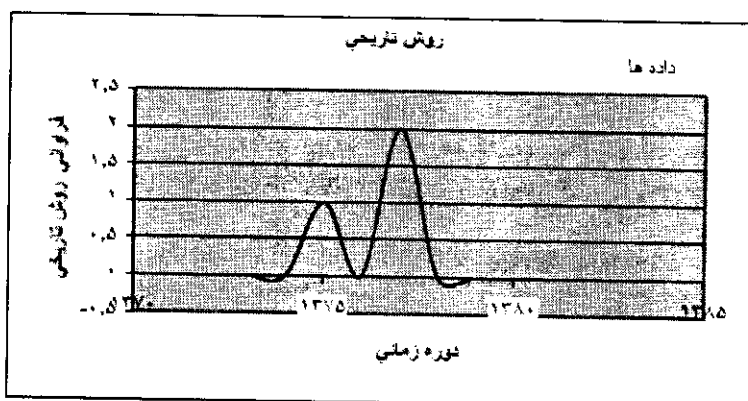
آغاز می شود تا اینکه در آخرین سال مورد بررسی نقطه اوج بهره گیری از روش میدانی با دو عنوان فراوانی مشاهده می شود. در کل روش میدانی دو درصد از کل روش ها را به خود اختصاص داده است.

این روش پژوهش در سال ۱۳۷۱ با یک عنوان فراوانی در پایان نامه های این دانشگاه ظاهر شده است و در سال بعدی نیز (با یک عنوان فراوانی) همچنان روندی یکنواخت دارد. از سال ۱۳۷۳ روند روبه افول این روش

۹- روش تاریخی

روند به کارگیری روش تاریخی در نمودار شماره ۱۱

آمده است

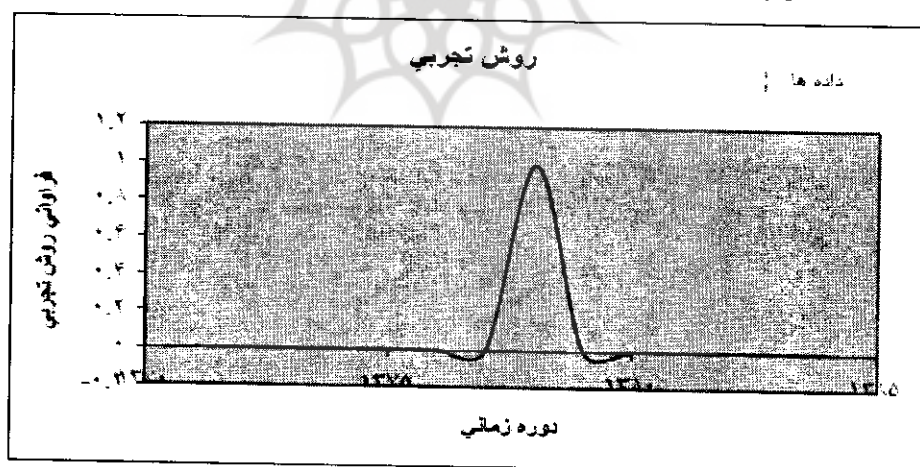
نمودار ۱۱. روند به کارگیری روش تاریخی از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۸۴

درکل روش تاریخی ۱/۲ درصد از کل روش‌ها را به خود اختصاص داده است.

نمودار شماره ۱۱ نشان می‌دهد که فراوانی روش تاریخی با یک مورد در سال ۷۵ آغاز می‌گردد و پس از به صفر رسیدن آن در سال ۷۶ مجدداً شاهد نقطه اوج به کارگیری روش تاریخی به میزان دو فراوانی در سال ۷۷ هستیم از مقطع زمانی ۱۳۷۷ به بعد حرکت روبه افول مجدداً ادامه دارد به گونه‌ای که تا آخرین مقطع زمانی مورد بررسی شاهد استفاده از روش تاریخی نمی‌باشیم.

۱۰- روش تجربی

روند به کارگیری روش تجربی در نمودار شماره ۱۲ آمده است.

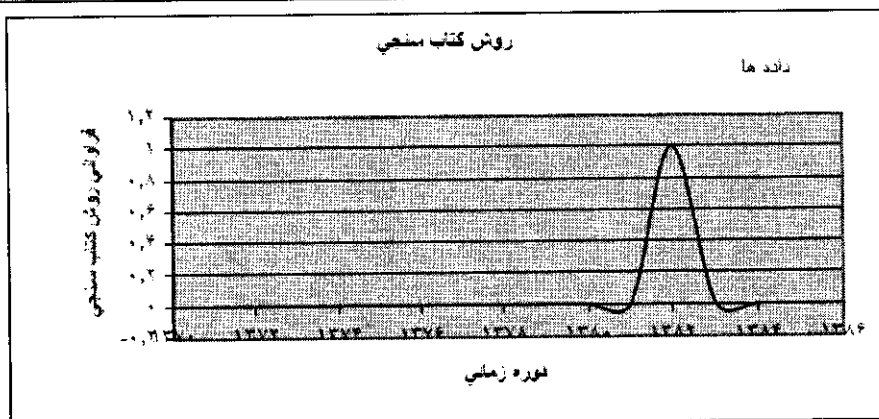
نمودار ۱۲. روند به کارگیری روش تجربی از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۸۴

روش استفاده شده است. به عبارت دیگر روش تجربی ۰/۴ درصد از کل روش‌ها را به خود اختصاص داده است.

این پژوهش در سال ۱۳۷۸ با یک فراوانی در پایان نامه‌های این دانشگاه آغاز شده است که این نقطه در واقع نقطه اوج استفاده از این روش در طی سال‌های مورد بررسی بوده است و پس از آن تا انتهای دوره مورد بررسی سیری روبه افول دارد در واقع در کل ۱۴ سال مورد بررسی و از بین ۲۴۳ روش تحقیق فقط یکبار از این

۱۱- روش کتاب‌سنجی

روند به کارگیری روش کتاب‌سنجی در نمودار شماره ۱۳ آمده است

نمودار ۱۳. روند به کارگیری روش کتاب سنجی از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۸۴

در مطالعات انجام شده توسط اکرمی (۱۳۷۱) در پایان نامه های مورد بررسی ۳ درصد از روش استفاده شده است که در مقایسه با نتایج تحقیقات حاضر اندکی تفاوت دارد در تحقیق حاضر در پایان نامه های مورد بررسی ۳/۷ درصد از روش استفاده شده است و قابل ذکر است که در مطالعه موردی، استفاده شده است و قابل ذکر است که در مطالعات انجام شده توسط اکرمی و در پایان نامه های مورد بررسی وی ۱۲ درصد از روش تاریخی استفاده شده، در حالی که در تحقیق حاضر در پایان نامه های مورد بررسی فقط ۱/۲ درصد از روش تاریخی استفاده شده یعنی در مطالعه اکرمی چیزی حدود ۱۰ برابر بیشتر از مطالعات حاضر از روش تاریخی استفاده شده است.

در مطالعه خدامرادی (۱۳۸۰) که به بررسی تحلیلی رساله های کارشناسی ارشد حسابداری در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی پرداخته به این نتیجه رسیده است که بیشترین روش تحقیق به کاررفته روش های تحقیق پیمایشی توصیفی، علی و همبستگی بوده است که در تحقیقات حاضر نیز بیشترین روش به کار گرفته شده در پایان نامه های مورد بررسی روش تحقیق پیمایشی است.

پورتانی (۱۳۸۰) در تحلیل محتوای پایان نامه های کارشناسی ارشد رشته های علوم تغذیه و علوم بهداشتی در تغذیه در دانشگاه های علوم پزشکی شهید بهشتی و تهران و مقایسه آن ها از نظر پرداختن به اولویت های پژوهشی در زمینه تغذیه به این نتیجه رسیده است که از روش پیمایشی توصیفی بیش از سایر روش ها استفاده شده

این روش پژوهش در سال ۱۳۸۲ با یک فراوانی در پایان نامه های این دانشگاه آغاز شده است که در واقع این نقطه، نقطه اوج استفاده از این روش در طی سال های مورد بررسی است و پس از آن تا انتهای دوره مورد بررسی سیری روبه افول دارد. در کل روش کتاب سنجی ۰/۴ درصد از کل روش ها را به خود اختصاص داده است.

مقایسه تحقیق حاضر با پیشینه های تحقیق

در نتایج تحقیقات حری و محسن زاده (۱۳۸۱) که به بررسی روند به کارگیری روش های پژوهش در پایان نامه های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه تهران را در طی سال های (۱۳۴۸-۱۳۷۸) پرداخته شده است بیشترین سهم از نه روش به کار رفته متعلق به روش کتابخانه ای (با ۴۲/۹ درصد) و پیمایشی (با ۳۷/۱ درصد) بوده است که این نتایج تا حدودی مشابه نتایج پژوهش حاضر است با این تفاوت که روش کتابخانه ای ۱۱/۱ درصد و پیمایشی ۶۶/۶ درصد از کل روش ها را تشکیل داده است.

در نتایج تحقیقات حری و محسن زاده (۱۳۸۱) که به بررسی روند به کارگیری روش های پژوهش در پایان نامه های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه تهران رادر طی سال های (۱۳۴۸-۱۳۷۸) پرداخته است بیشترین سهم از ۹ روش به کاررفته متعلق به روش کتابخانه ای (با ۴۲/۹ درصد) و پیمایشی (با ۳۷/۱ درصد) بوده است که این نتایج تا حدودی مشابه نتایج پژوهش حاضر است با این تفاوت که روش کتابخانه ای ۱۱/۱ درصد و پیمایشی ۶۶/۶ درصد از کل روش ها را تشکیل داده است.

تدریج روش‌های دیگری برای اجرای پروژه پایان‌نامه‌ها مورد استفاده قرار گرفته است و بیشترین تنوع در تعداد روش‌های مورد استفاده در سال ۱۳۷۷ بوده است و قابل ذکر است که در دوره‌های بعد توزیع روش‌ها گسترده شده به گونه‌ای که از سال ۷۶ به بعد ۹ مورد تحلیل استنادی، ۵ مورد روش تحلیل محتوی و ۲ مورد تاریخی به چشم می‌خورد.

به طور مثال در طی سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۵ از ۵ روش کتاب‌سنجی و مقایسه‌ای و تجربی و تحلیل استنادی و تحلیل محتوا به هیچ عنوان استفاده نشده است، حال آنکه تنها در طی سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۶ در ۷۵ مورد، از روش کتابخانه‌ای و پیمایشی استفاده شده است. از روش طراحی سیستم نیز در طی این سالها استفاده شده ولی به اندازه دو روش قبل نمی‌باشد و قابل توجه اینکه از روش‌های کتاب‌سنجی، تاریخی و تجربی به ندرت استفاده شده است.

پیشنهادها

با توجه به نتایج تحقیق حاضر برای بررسی بیشتر و نتایج دقیق‌تر نیاز به پژوهش‌های بعدی در این زمینه احساس می‌شود. پیشنهادها و راهکارهای زیر به منظور ساماندهی و ارزیابی دقیق پایان‌نامه‌ها به طور خلاصه ارائه می‌گردد:

- انجام تحقیقات بیشتر برای پاسخ به این سوالات که آیا پژوهش‌های انجام شده معیارهای علمی لازم را دارند؟ و آیا پژوهش‌های انجام شده کاربردی هستند؟ چه معیارهای برای انتخاب یک پژوهش در نظر گرفته می‌شود؟ چه تعداد پایان‌نامه در طی یک سال به یک استاد راهنما ارجاع می‌شود؟ چرا در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی بیشتر از روش تحقیق پیمایشی استفاده می‌شود؟ و آیا در سایر رشته‌ها نیز اینگونه است؟

ارائه موضوعات کاربردی و دارای اهمیت بر اساس نیاز مراکز و محافل علمی و عمومی از طرف دانشگاه‌ها جهت ارائه به دانشجویانی که به منظور فارغ‌التحصیل شدن ملزم به اجرای پژوهش در قالب پایان‌نامه می‌باشند در این صورت پژوهش‌هایی مطابق با نیاز کشور تهیه و اجرا می‌گردد که با این کار از طرفی هزینه و وقت بیهوده

است، که این قسمت از تحقیقات وی حدوداً "مشابه نتایج تحقیق حاضر است.

در مطالعات سابقین ام. آر (۱۹۹۰) که پایان‌نامه‌های دکتری در علوم پرستاری را در فاصله سال‌های ۱۹۸۲-۱۹۸۷ براساس منابع و مآخذ متدولوژی و روش‌شناسی تحقیق مورد بررسی قرار داده است، اکثر پایان‌نامه‌ها از روش پیمایشی توصیفی استفاده کرده بودند در بررسی فوستر (۱۹۹۹) نشان داده شد که اکثر دانشجویان رشته تکنولوژی صنعتی و اکثر دانشجویان رشته مدیریت مشاغل از روش پیمایشی در پایان‌نامه‌های خود استفاده کرده‌اند. و نیز مشخص شد که اکثر پایان‌نامه‌ها ماهیت توصیفی دارند که نشان دهنده تشابه نتایج تحقیق حاضر با قسمتی از نتایج دو مطالعه اخیر می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

از ۱۱ روش تحقیق به کاررفته در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال در سال‌های ۱۳۷۱ تا پایان سال ۱۳۸۴ بیشترین سهم از آن متعلق به روش پیمایشی (با ۶۶/۶ درصد) و سپس روش کتابخانه‌ای (با ۱۱/۱ درصد) بوده است. ۹ روش دیگر با افتی چشمگیر از لحاظ فراوانی دارای نسبتی بین ۷ درصد برای روش طراحی سیستم و ۰/۴ درصد برای روش‌های تجربی و کتاب‌سنجی می‌باشد ولی صرف نظر از این موارد، سهم کلی روش‌ها نسبت به یکدیگر و چگونگی رشد و افول آن‌ها در طول زمان و در مقاطع مختلف متفاوت است.

سهم عمده استفاده از روش پیمایشی در پایان‌نامه‌ها عمدتاً متعلق به سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۷ می‌باشد و از آن پس سیر نزولی را طی می‌کند و حال آنکه روند تحول روش کتابخانه‌ای از سال ۱۳۷۶ به بعد با نوعی سیر صعودی همراه است که این سیر تا سال ۱۳۸۱ به بالاترین میزان خود می‌رسد.

نکته مهم دیگری که قابل ذکر می‌باشد این است که در نخستین دوره‌های تاسیس این رشته در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال روش‌های به کاررفته در پایان‌نامه‌ها از تنوع کمتری برخوردار است به گونه‌ای که تنها شاهد استفاده از روش‌های پیمایشی و کتابخانه‌ای و مطالعه موردی و میدانی و طراحی سیستم هستیم و به

محسن زاده، افسانه (۱۳۸۱). روند بکارگیری روشهای پژوهش در پایان نامه های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه تهران (۱۳۴۸-۱۳۷۸). پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه تهران، تهران.

Caffarella, E. P. (1999). *The Major Themes and Trends in Doctoral Dissertation Research in Educational Technology from 1977 through 1998*. Paper presented at the proceeding of selected research and development papers presented at the national convention of the association for educational communications and technology (AECT) (21ST, Houston, TX, February 10-14). Retrieved December 28, 2008, from <http://www.eric.ed.gov/Ericwebportal/content/delivery/Servlet/Erickservlet?accno=ED436178>

Foster, W. T. (1999). *Applied Research in Technology Programs: A Working Draft*. Retrieved December 28, 2008, from http://www.eric.ed.gov/ERICDOCS/data/ericdocs25qlcontent_storage_01/0000019b/80/16/09/89.pdf

Merighi, M. A. B., Roselane Gonçalves, II, & Ferreira, F. C. (2007). Bibliometric study on nursing theses and dissertations employing a phenomenological approach: tendency and perspectives. *Rev Latino-am Enfermagem* 15(4), 645-650.

Sapin, M.R. (1990). Analysis of doctoral theses in nursing science produced in Finland in the years [1982-1987]. [original articles in finnish, abstract in English]84. *Hoitotiede*, 2, 2, 158-64.

صرف نمی شود و از طرفی تحقیق پژوهشگر نیازی از نیازهای جامعه را رفع می سازد.

منابع

اکرمی، روح انگیز (۱۳۷۱). ارزیابی پایان نامه های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی از نظر کاربرد روشهای تحقیق در آنها از سال ۱۳۵۵-۱۳۷۰ در سه دانشگاه تهران، شیراز و علوم پزشکی ایران. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران.

پادیار، آذر (۱۳۸۰). بررسی پراکندگی پایان نامه های تحصیلی حسابداری با تاکید بر الگوهای موجود و کاربرد روشهای تحقیق در آنها. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.

پورثانی، مریم (۱۳۸۰). تحلیل محتوی پایان نامه های کارشناسی ارشد رشته های علوم تغذیه و علوم بهداشتی در تغذیه در دانشگاه های علوم پزشکی شهید بهشتی و تهران و مقایسه آنها از نظر پرداختن به اولویتهای پژوهشی در زمینه تغذیه. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران.

حری، عباس؛ محسن زاده، افسانه (۱۳۸۱). روند بکارگیری روشهای پژوهش در پایان نامه های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه تهران (۱۳۴۸-۱۳۷۸). *مجله روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران*: سال ۳۳، ۱(۱)، ۵۵-۷۶.

خدامرادی، اردشیر (۱۳۸۰). بررسی تحلیلی رساله های کارشناسی ارشد رشته حسابداری در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران.

کیانمهر، شیبیا (۱۳۷۶). بررسی روند موضوعی پایان نامه های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه های مستقر در تهران طی سالهای ۱۳۶۶ لغایت ۱۳۷۵. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران.